

Nederland weer mooi

Deltaplan voor het landschap

Inhoud

1.	Rijk verleden	2
2.	Veel sporen gewist	5
3.	Herwinning van het landschap	7
4.	Keuze voor perceelsranden	9
5.	Deltaplan	10
6.	Ongekende voordelen	15
7.	Nadelen	19
8.	Obstakels wegnemen	20
9.	Tot slot	27

1. Rijk verleden, eeuwenoude tradities

■ Nergens in Europa is het landschap zo nadrukkelijk door de mens vormgegeven als in Nederland. Zonder de mens zou de helft van ons land niet eens bestaan. De zee zou er bezit van hebben genomen. De landaanwinningen, inpolderingen, dijken, deltawerken en duinbescherming hebben de Nederlanders legendarisch gemaakt over de hele wereld. 'God schiep de wereld, maar de Hollanders maakten hun eigen land' is een in het buitenland veelgehoord gezegde. Dit voortdurende gevecht tegen het water heeft in Noord- en West-Nederland unieke landschappen van wereldfaam opgeleverd, zoals polders/droogmakerijen die in verschillende eeuwen zijn gemaakt en nu gebroederlijk naast elkaar liggen. Veel daarvan zijn gelukkig nog bewaard gebleven. Andere landschappen, zoals de veenontginningen met soms ongelooflijk smalle kavelpatronen, opgesierd met elzenhagen, hebben zwaar te lijden gehad. Maar ze zijn nog te bewonderen, zij het in de gehavende staat, in

Brabant, Friesland en Overijssel. En ook uniek op de wereld zijn de zandwallen van Goeree-Overflakkee en bij Egmond aan Zee, de tuunwallen op Texel, de voor-Romeinse heggelandschappen langs de Maas, en de terrassenlandschappen in Zuid-Limburg.

De gevarieerde bodemgesteldheid, de talrijke beken en rivieren en de hogere zandduinen en stuwwallen dwongen de vroegere boeren in ons land vanzelf tot een streekeigen aanpak. De van oudsher kleine agrarische bedrijfjes zorgden voor een ongekende kleinschaligheid, met op kleine schaal reeds grote streekverschillen. Per streek verschilde niet alleen de boerderijbouw: ook veerassen, gewassen, kavelafbakening, weidehekken, taal en klederdracht kenden een grote verscheidenheid. Noord-Hollandse stolpboerderijen werden omgeven door sloten, Saksische boerderijen in Twente door houtwallen en Zuid-Limburgse carré-hoeves lagen te midden van geschoren hagen.

De rijke schakering van landschappen: ze zijn er nog voor wie weet waar te zoeken.

Vier van de vele streekeigen boerderijen, waaraan je kunt zien waar je bent. Met de klok mee: Kop-hals-romp, Saksische boerderij, Zeeuwse boerderij, Stolpboerderij.

De agrarische geschiedenis van Nederland begon 7000 jaar geleden en ging door de millennia heen ten koste van veel ongerepte wilde natuur. Deze was rond 1900 vrijwel geheel verdwenen. Maar de topografische kaarten uit dezelfde tijd tonen een indrukwekkend labyrint van sloten, houtwallen, heggen, graften, bomenrijen, dijkes, lanen, akkerranden en elzenhagen met een geschatte lengte van in totaal 450.000 kilometer. Vrijwel heel Nederland was ermee bedekt. Daarbij kwam nog dat het landschap goed toegankelijk was door een fijnmazig netwerk van karrensporen, kerkenpaden, veldwegen, lanen en waterwegen.

Perceelsafbakening in Nederland, situatie tot 1900

- Akker en weiland, met sloten en kronkelsloten
- Bos, duin en woeste grond
- Hoofdzakelijk weiland, met sloten
- Hoofdzakelijk akkerland, met sloten, greppels en akkerranden
- Coulisselandschap (wallen, hagen et cetera)

Zelfs aan de weidehekken herkent men de streek.

Dit landschap, dat ontstond ten koste van ongerepte natuur, kende echter zelf ook een grote rijkdom aan plant- en diersoorten, die zich hadden leren aanpassen aan de agrarische bedrijfsvoering. De heggen zaten vol vogelnestjes, spinnen, insecten, muizen en kleine marters als wezel en hermelijn. Houtwallen waren bekleed met (korst)mossen, varens, schimmels en zwammen, en werden bewoond door tal van bosvogels. Sloten zaten vol vis, waterplanten en drijvende

bloementapijten. In de drinkpoelen van het vee legden kikkers, salamanders en padden hun eitjes. Vlinders, hommels, bijen en wespen, kevers en slakken (met of zonder huis), slingerplanten en kruiden, bomen en struiken: alles wat nu bedreigd of beschermd is, kwam voor in het cultuurlandschap van weleer. Het floreerde in dit door mensen gemaakte landschap, vaak in verbluffend hoge dichtheden.

Alleen al in houtwallen stelden Duitse ecologen 7000 soorten planten en dieren vast. En wat te denken van sloten, tuinwallen, heggen, holle wegen en graften?

2. Veel sporen gewist

■ De landbouw maakte een einde aan de oernatuur. En op haar beurt maakte de industriële revolutie een einde aan het natuurlijke agrarische cultuurlandschap. Schaalvergroting was onvermijdelijk in ons ongelooflijk kleinschalige land met zijn 'pietepeuterige' agrarische familiebedrijfjes. Er heerste relatieve armoede en er moest keihard worden gewerkt. Daarbij hield de vraag naar voedsel gelijke tred met de bevolkingsgroei. Er moest dus meer geproduceerd worden. Nieuwe verworvenheden als machines, kunstmest en prikkeldraad maakten veel mogelijk, en gemak diende de mens. Maar de van boven opgelegde ruilverkaveling, waartegen in het begin soms heuse boerenopstanden uitbraken, maakte veel meer kapot dan ons lief had moeten zijn. Het overgrote deel van de landschapselementen is weggevaagd. Duizenden jaren geschiedenis en eeuwenoude tradities gingen in Nederland door deze planmatige ruilverkavelingsaanpak versneld verloren. Het ontbrak noch aan tijd, noch aan ruimte om een meer organische verandering door te voeren.

Behalve in de voormalige communistische Oost-Europese landen is nergens zo rigoureuus met het cultuurlandschap omgesprongen als in ons land. Sinds 1900 is ruim 225.000 kilometer aan kavelgrensbeplantingen verdwenen en werd 95% van alle beeklopen en de helft van alle rivieren rechtgetrokken. Boerengezinnen uit dorpen en lintbebouwingen werden kriskras in het land geplaatst in streekloos ontworpen ruilverkavelingsboerderijen.

De ruilverkavelingen hebben het overgrote deel van de landschapselementen weggevaagd. Op veel plaatsen heerst leegheid en verlatenheid.

Type: Ruilverkavelingsboerderij. Streek: Overal.

Dat ons landschap in zo'n erbarmelijke staat verkeert, is vooral te wijten aan een gebrek aan respect voor het verleden en onwil om het streekeigen karakter te sparen. Andere landen, zoals Engeland en Frankrijk, leveren tot de dag van vandaag het bewijs dat schaalvergroting niet hoeft te leiden tot het uitwissen van hele landschappen. Ook in Engeland en Frankrijk deden kunstmest, machines en andere verworvenheden hun intrede. Maar in die landen maakten de boeren veel meer zelf uit wat ze met hun land en boerderijen deden, zonder overheidsbemoediging. Ook in die landen werden percelen vergroot, maar vaak lieten de boeren staan wat niet in de weg stond. Meestal ontbrak het hen domweg aan geld, middelen en tijd om iets uit de weg te ruimen. Een nat hoekje waar orchideeën stonden of een oude eik uit grootvaders tijd waren van die zaken die soms uit nostalgische overwegingen of vanwege jeugdherinneringen met rust werden gelaten. Het kan zelfs niet worden uitgesloten dat de boer bij zijn handelen ook zijn geweten een rol liet spelen. Je zou het

Honderdduizenden kilometers perceelsafbakening verdwenen in minder dan een eeuw ruilverkavelen.

ruilverkavelingen en de landbouwhervorming, had geen oog voor opa's eik of voor natte plekken met orchideeën. De mensen die een ruilverkaveling uitvoerden kwamen meestal niet uit de streek. Het 'ruilverkavelingscircus' kwam naar een streek, compleet met schaftketen, kantoor, drainagepijpen, bulldozers, stoomwalsen en landmeters. En ze bleven vijftien jaar of langer. Bijna iedere streek in ons land is bezocht, sommige zelfs meerdere keren. Tussen 1924 en 1985 werden 1700 ruilverkavelingen uitgevoerd in 70% van het landelijk gebied.

6

kunnen vergelijken met de verbouw van een huis, waarbij de buitenmuren en dragende muren blijven staan om het dak te dragen. In Nederland werd het hele huis afgebroken en opnieuw opgebouwd. Daarmee verdwenen alle 'dragende en omliggende' uit het landschap.

De staat, die in Nederland verantwoordelijk was voor de

Ruilverkavelingen, wegeaanleg, stedelijke uitbreidingen en delfstofwinning hebben weinig overgelaten van een van de mooiste landen van Europa: Nederland! Na de ruilverkaveling is het landschap ook goeddeels onbereikbaar geworden; 35.000 kilometer aan veldwegen, lanen en kerkenpaden is verdwenen. Tegenwoordig zijn de laatste resten van het cultuurlandschap in reservaten opgeborgen, maar zelfs daar gaan ze achteruit. Andere restanten worden nog een beetje overeind gehouden door boeren met een karige subsidie van de overheid, die vaak niet eens de kosten dekt. Bovendien gelden er voor boeren steeds meer regels die hun vrijheidsgevoel wel heel erg op de proef stellen. Op de veelgehoorde vergoelijking dat Nederland nu eenmaal te dichtbevolkt is en dat natuur en landschap dan toch niet te handhaven zijn, valt veel af te dingen. Engeland en Nordrhein-Westfalen zijn immers net zo dichtbevolkt als Nederland, terwijl het landschap er op veel plekken beter uitziet dan bij ons.

Alleen al op deze vierkante kilometer in het zuiden van Friesland is zes kilometer aan veldwegen en paden verdwenen.

De schaalvergroting vond ook plaats in landen als Engeland en Frankrijk, maar het karakter van het landschap bleef daar overeind.

3. Herwinning van het landschap

Engeland kent nog zijn publieke footpaths; vele tienduizenden kilometers dagelijks plezier.

■ Terugblikkend lijken we niet echt tevreden met ons landschap en de meest recente invulling. Er zijn Nederlanders die, als ze iets moois in eigen land tegenkomen, veelzeggend roepen: 'O, wat is het hier mooi, het lijkt het buitenland wel', 'Wat is het hier on-Nederlands mooi', of 'Nederland is soms best nog wel een beetje mooi'. Het is wel erg armoedig om schoonheid te ervaren als iets dat er sóms is, of dat het zo mooi is dat het in het buitenland zou moeten liggen en eigenlijk geen Nederland kan zijn.

Wetenschappelijke instituten als het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), en het Milieu en Natuurplanbureau (MNP) volgen hoe het met ons landschap gaat. Het MNP spreekt vrijwel jaarlijks van een grote achteruitgang in kwaliteit en verscheidenheid, zowel binnen als buiten de EHS en laakt het gebrek aan beheer van het landschap. Daarbij komt dat we aan het begin van de 21^e eeuw te maken hebben met een zieltogende landbouw die, daar waar hij nog een vleugje schoonheid en cultuurhistorie bezit, versneld dreigt te verdwijnen. De intensieve landbouw lijkt zich verder te ontwikkelen op een wijze waarbij de menselijke en dierlijke maat juist steeds meer zoekraken. Het landschap verhardt daarbij, met grote verstedelijkte oppervlakten. Dit wordt slechts af en toe onderbroken door een stuk natuur en grote productielandschappen, met mogelijk zelfs varkensflats en kippen- en koeiengetto's. Lelijk, maar functioneel. Gaan we verder op de weg van verzakelijking en functionaliteit tot in hun lelijkste vorm? Of herwinnen we ons landschap en daarmee onze trots en eigenwaarde? Gaan we voor schoonheid en eigenheid?

Of gaan we voor de kortste weg naar het geld tegen iedere prijs, waarbij goedkoop vaak duurkoop blijkt te zijn?

Vreemd genoeg staat tegenover de verzakelijking en verharding van ons landschap de hunkering van velen naar het goede, 'gezonde' buitenleven. Ook al worden veel van de gevoelens over het platteland afgedaan als valse nostalgie, ze nemen onder grote groepen van de bevolking toe. Schoonheid, romantiek, ambachtelijkheid, traditie en geschiedenis, ze dringen door in beleidsstukken van de overheden en politiek, zoals in de Nota Belvédère, landschapsontwikkelingsplannen, Strategische Groenprojecten (SGP), reconstructiegebieden, pilots ontwikkelingsplanologie, Nota Vitaal Platteland, Groene Diensten, blauw-groene dooradering, proeftuinen, agrarisch natuurbeheer en meest recent het Rijksprogramma Mooi Nederland. De nota's, houtskoolschetsen, subsidieregelingen en pilots; ze buitelen over elkaar heen. Als je niet beter zou weten, zou je denken dat het formidabel gaat met ons landschap. De praktijk is echter weerbarstiger.

Ondertussen is met name onder het vergrijzende deel van de bevolking een duidelijke beweging waarneembaar om zijn land te herontdekken. Wandelen, fietsen, langeafstandspaden, en wandelroutes en -kaarten in de knapzak of voor op het stuur.

Er zijn ook donkere scenario's die uitgaan van het verdwijnen van de landbouw uit Nederland door de toegenomen concurrentie uit het buitenland en de veel te strenge regels. Sommigen juichen deze ontwikkeling zelfs toe. Zij zien uitgelezen kansen voor stedenbouw en natuurontwikkeling op

Hier wordt de Beerze in Brabant met behulp van graafmachines het meanderen weer bijgebracht.

vrijkomende landbouwgronden. Dit gedachtegoed is wel heel erg gespeend van een moraal. Met zijn 16 miljoen inwoners heeft Nederland in ontwikkelingslanden nu al een gebied zo groot als Frankrijk in gebruik, dat daar ten koste gaat van natuur en biodiversiteit. Dat is moreel niet verantwoord. Wie de natuur een warm hart toedraagt zou voorstander moeten zijn om ten minste een deel van de voedselproductie in ons eigen land plaats te laten vinden. Als de boer uit Nederland verdwijnt, zal onze 'footprint' elders op de wereld namelijk alleen maar groter worden. Bovendien ligt Nederland in een vruchtbare delta en in een gunstige klimaatzone; zeer geschikt voor landbouw dus. Het gaat dan ook om meer dan landschap alleen. Als de agrarische

bevolking met respect wordt behandeld en zo in staat wordt gesteld naast voedselproductie ook landschap te maken, blijft de landbouw in Nederland bestaan. 65 % van Nederland is nog agrarisch gebied. Wie anders kan daarvoor zorgen als de boeren niet meer zijn? En wat is dan nog de bezieling? Daarnaast moeten we af van termen als 'platteland' en 'het witte gebied'. Ook de aanduiding 'het buitengebied' dekt de lading niet. Het zou ons 'landschap' kunnen zijn, onze 'countryside', een woord dat de Engelsen met respect en waardering uitspreken. Een landschap vol eigenheid, met een millenniaoude historie, vol schoonheid en veel planten- en dierenleven, en waar kwalitatief hoogwaardig voedsel vandaan komt.

Herwinning van schoonheid, eigenheid en eigenwaarde laat weer landschappen ontstaan om trots op te zijn.

4. Keuze voor perceelsranden

■ Hoe de landbouw zich ook ontwikkelt, perceelsranden zullen er altijd zijn. Op de grens van de kavels is het landbouwkundig gebruik bovendien minder efficiënt. Het landschap concentreren op kavelgrenzen is dus makkelijker inpasbaar in de agrarische bedrijfsvoering, dan claims leggen midden op de kavels zelf.

In een landschap dragen de groenblauwe linten het meeste bij aan de aantrekkelijkheid door kleur, begroeiing en door hun hoogte- en dieptewerking. Juist de overgangen van nat naar droog en van begroeid naar open zijn de natuurrijkste plekken waar het dieren- en plantenleven zich verdringt om een plek te veroveren. Deze hoge biodiversiteit wordt nog eens versterkt door de netwerkfunctie (landschapselementen rond alle kavels). Ook vormen ze, mits ze in een netwerk liggen, een ideaal aanknopingspunt voor recreatieve routes. Door expliciet te kiezen voor de randen van de percelen, wordt aangesloten op een eeuwenoude landschappelijke traditie.

Aan de efficiënte maat voor percelen akkerland of weiland zit een landbouwkundige grens.

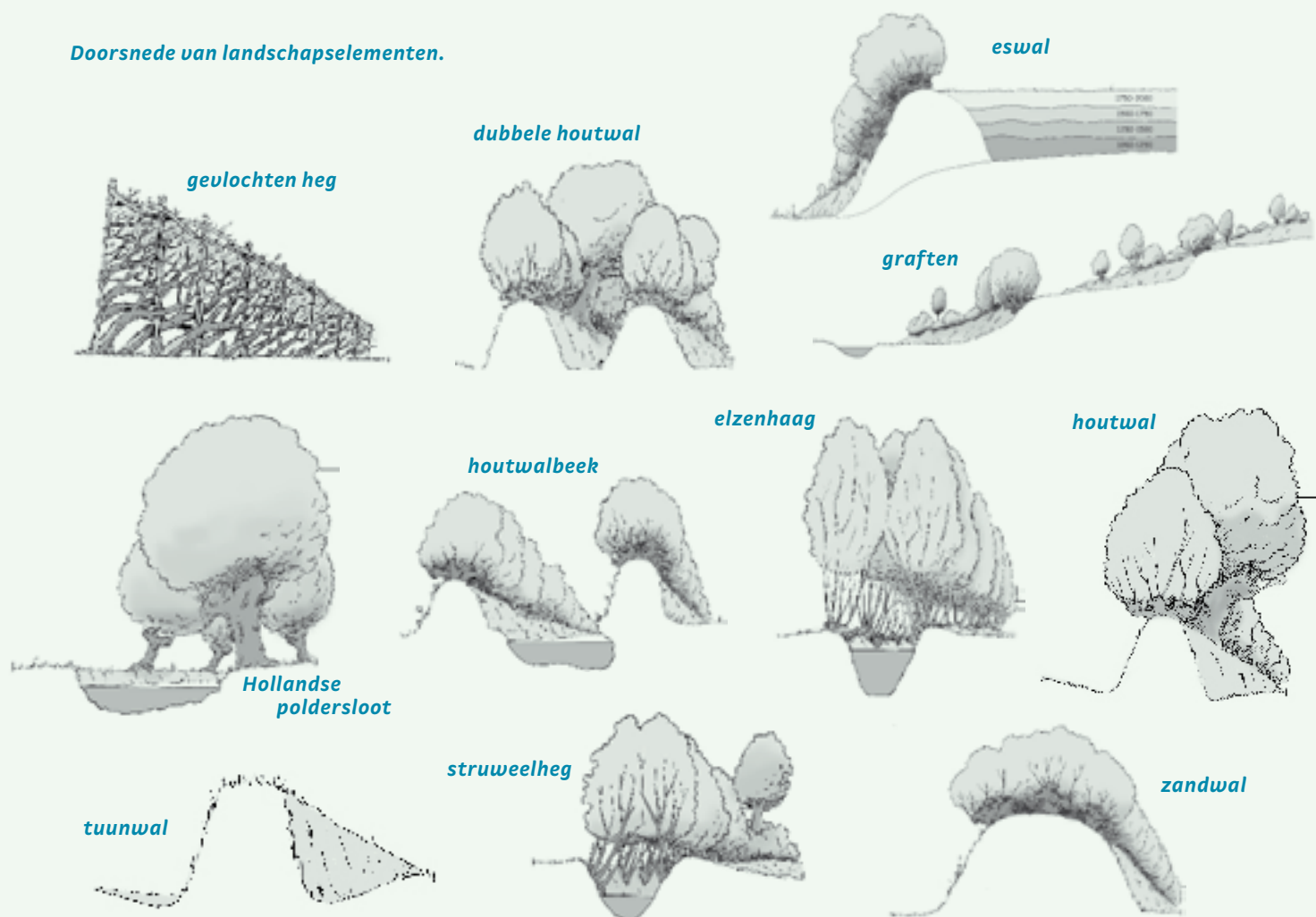
Perceelsranden verdelen het agrarische gebied in hapklare brokken voor de ploeg, de zaaimachine, het vee, de recreant en de meeliftende natuur. Streekeigen aankleding van de perceelsranden zal grote impact hebben op de aantrekkelijkheid van ons landschap, waar het goed vertoeven is, ook voor ons als recreërende mens.

Op het hoogtepunt van onze agrarische cultuurgeschiedenis waren er 450.000 kilometer kavelgrenzen. Door de ruilverkavelingen en de vele stedelijke en infrastructurele ontwikkelingen is daarvan ruim de helft verdwenen. Ook 35.000 kilometer aan veldwegen, lanen en kerkenpaden is daardoor weggemoffeld.

Het mag duidelijk zijn dat Nederland niet vanzelf weer mooi wordt. Daar is een planmatige aanpak voor nodig, een Deltaplan voor het landschap. Goed doordacht, consequent uitgevoerd en duurzaam onderhouden.

9

Doorsnede van landschapselementen.

5. Deltaplan voor het landschap

10 ■ Bij een planmatige aanpak van het landschapsherstel gaat bijzondere aandacht uit naar al die gebieden in Nederland die we allang kennen uit allerlei overheidsbeleidsstukken. Ze dragen namen als Belvédèregebied, Nationaal Landschap of tot voor kort zelfs Waardevol Cultuurlandschap. Ze liggen in het Zuid-Limburgse Mergelland, in de Achterhoek en in Twente. Maar ook de Noordelijke Friese Wouden en de zeekleigebieden in het noorden, het Groene Hart en de Drentse beekdalen; het zijn allemaal voorbeelden van landschappen waar nog veel kwaliteit te vinden is.

Het Deltaplan wil in eerste instantie in deze specifieke gebieden de algemene basiskwaliteit leveren, zeg maar de taartbodem. Zij komt dus niet in de plaats van de Ecologische Hoofdstructuur, maar is daarop aanvullend. In de Nationale Landschappen levert ze de landschappelijke basiskwaliteit, waarmee die nationale landschappen natuurlijk niet af zijn. In Nationale Landschappen is vanzelfsprekend meer kwaliteit nodig, anders zouden ze zich niet onderscheiden van de rest van Nederland, waar het Deltaplan ook van toepassing is. In feite beslaat het Deltaplan het hele Nederlandse grondgebied, behoudens de aangekochte natuurgebieden en de steden.

Voor de uitvoering van het plan is een termijn van 20 jaar uitgetrokken. In de nog karaktervolle, deels gave landschappen zal het Deltaplan zich richten op herstel, behoud en versterking van de cultuurgeschiedenis. Er zijn echter ook grote delen

van het landelijk gebied waar, door de ruilverkavelingen en grootschalige heide-, bos-, en veenontginningen, kale landschappen zijn ontstaan. Landschappen waar weinig geschiedenis en biodiversiteit is overgebleven en waar voor de recreant niet veel te beleven valt. Helaas geldt dit beeld inmiddels voor een groot deel van Nederland. Je zou het 'schone-lei-gebieden' kunnen noemen, waar iedere landschappelijke aankleding een zegen is voor recreatie, biodiversiteit en landschapsschoon. Deze gebieden vragen om nieuwe cultuurhistorie die mag rijpen en bewondering zal oogsten bij toekomstige generaties. Veel landschappen kennen een oude geschiedenis of kunnen in de toekomst opnieuw geschiedenis gaan schrijven.

Hoe het ook zij, een goed doorwrocht plan is voor al deze gebieden te maken. Maar daarvoor moet, net als bij de ruilverkavelingsplannen van destijds, wel een doelstelling worden geformuleerd. Allereerst is zo'n krachtige impuls aan landschap geven alleen gerechtvaardigd als dat gebeurt voor huidige en toekomstige generaties en gebruikers. De 'genietbaarheid' van het landschap staat dan voorop. Een goede toegankelijkheid is dus hoofdzaak. Respect voor het verleden, de streekeigenheid en maximale bevordering van biodiversiteit zijn ook belangrijke hoofddoelen. Maar ook de pure schoonheid en het betoverende karakter van een landschap kunnen rekenen op de waardering van een breed publiek.

Friese Wouden, landschap waar nog veel kwaliteit is.

Moderne grootschalige verlatenheid, zonder geschiedenis en biodiversiteit.

Een Deltaplan voor het landschap kent eenmalige aanlegkosten en vervolgens een eeuwigdurende onderhoudsplicht. De kosten die daarvoor moeten worden gemaakt, zijn te vergelijken met de voortdurende kosten voor infrastructuur, waterbeheer en rioleringsystemen.

Lokale commissies maken in eigen streek de ontwerpen en het uitvoeringsprogramma. Soms ligt hiervoor al een goede basis in de vorm van een Landschapsontwikkelingsplan (LOP). In deze commissies zitten vertegenwoordigers van boeren, burgers en lokale bestuurders en lokale kenners op het gebied van heemkunde, cultuurhistorie, landschap (architectuur), biodiversiteit, ecologie en toerisme.

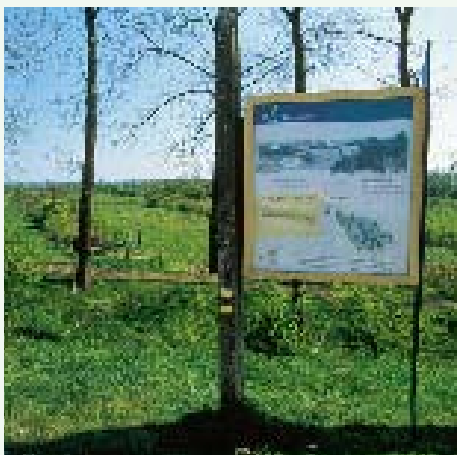
Het geld wordt besteed en de plannen worden gesmeed door lokale stichtingen, verenigingen of streekcommissies, die een Landschapsontwikkelingsplan opstellen (LOP). Hierin zijn de belangen van de agrariërs, de geschiedenis en cultuurhistorie, de ecologie, de recreatie en de bewoners vertegenwoordigd. Deze samenstelling zorgt ervoor dat de streekverschillen niet langer worden genivelleerd, maar juist worden versterkt.

In het vlakke land verschaffen vaste informatiepunten ook uitzicht, zoals deze Plompe toren van Koudekerke al jarenlang doet.

11

Landschappen die de moeite waard zijn om te benoemen en over te informeren.

12 Zo wordt de gegroeide uniformiteit en saaiheid doorbroken. Iedereen weet voortaan weer waar hij of zij zich in ons land bevindt, zonder direct een blik op de kaart of de ANWB-borden te hoeven werpen. Het vergt van bovenregionale overheden het vertrouwen dat mensen die wortelen in een streek, met door hun zelf ingehuurde deskundigheid, heel goed in staat zijn om tot een goed ontwerp en uitvoeringsprogramma van een landschapsplan te komen.

Bij de benutting van het landschap door de recreant horen fiets-, wandel-, ruiter- en kanoroutes, met op regelmatige afstand slaap- en eetgelegenheden en informatiepunten. Deze kunnen als vanzelf aan het blauwe en groene netwerk worden gekoppeld.

Kosten

Om een indruk te krijgen van de kosten en de omvang is het van belang om een indicatie te geven wat het Deltaplan voor het landschap financieel betekent. Wanneer aan alle vier de zijden van een landbouwperceel (met voor de landbouw ideale groottes van drie hectare voor weidepercelen en zes hectare voor akkerpercelen) een landschapselement wordt aangelegd, is er sprake van 200.000 kilometer perceelsrand in Nederland. Dit betekent dat er plek is voor 200.000 kilometer heggen, wallen, bloemrijke akkerranden, sloten en andere typen landschapselementen. Deze worden gericht ontworpen op basis van (nieuwe) streekeigenheid, biodiversiteit of recreatieve belevingswaarde. Wanneer een kwart van die lengte wordt

De uitvoering van het Deltaplan op een kaal landschap levert binnen enkele decennia al een hoge biodiversiteit en recreatieve waarde op (computeranimatie).

gekoppeld aan een fiets- of wandelpad of aan een kano- of ruiterroute, ontstaat er zo 50.000 kilometer extra lengte recreatieve routes, kriskras door Nederland. Door aan beide zijden van een groene of blauwe kavelgrens twee meter buffer in acht te nemen, waar bestrijdingsmiddelen en mest achterwege blijven, nemen de kansen voor biodiversiteit alleen maar toe. Op die manier vormen alle landschapselementen samen een netwerk, waardoor de kans op veel planten- en dierenleven sowieso veel groter is dan bij de huidige verloren liggende snippers in de ruimte. Al rekenend komt het kostenplaatje vanzelf in beeld. Het is een ruwe berekening, puur bedoeld om een idee te hebben in welke bedragen men moet denken bij de uitvoering van het Deltaplan voor het landschap.

In het kader op de volgende pagina is goed te zien hoe deze berekening tot stand kwam. Het bedrag komt dicht in de buurt van eerdere berekeningen die werden uitgevoerd door Arcadis (L. Lamers in: *Vakblad Natuurbeheer* nr. 6, 1998).

De kosten die nodig zijn om Nederland van Den Helder tot Maastricht om te toveren in een aantrekkelijk en voor Europese begrippen opnieuw uniek landschap bedragen dus circa € 600 miljoen per jaar. Dit bedrag is minder dan een half procent van de rijksbegroting!

Deltaplan voor het landschap: níet terug naar de kleinschaligheid van vroeger. In onderstaande computeranimatie zijn de percelen zelfs groter geworden, 'aangekleed' op de randen. De geschiedenis verandert van 'teloorgang' in 'on-going'. Het armoedige gevoel bij de recreant verandert in een gevoel van rijkdom, en de biodiversiteit schiet omhoog.

Groen-blauwe dooradering

In Nederland is 65% van het landoppervlak agrarisch gebied. Daarvan is circa 1 miljoen hectare weiland en 0,8 miljoen hectare akker. Elk perceel heeft vier zijden, waarvan er veelal twee de randen van het aangrenzende perceel overlappen. Uitgaande van ideale perceelsgroottes (3 hectare voor weide en 6 hectare voor akker) en rekening houdend met doorsnijdingen door (water)wegen is er 200.000 kilometer perceelsrand aanwezig waarop landschapselementen kunnen worden aangelegd.

Landschapselementen

Elk type lijnvormig landschapselement is denkbaar. Bekende elementen, zoals groene slootkanten, heggen, houtwallen, bloemrijke akkerranden, elzenhagen en tuunwallen, zijn mogelijk. Maar ook nieuwe typen landschapselementen die speciaal zijn ontworpen voor bijvoorbeeld schoonheid, biodiversiteit of productie van biomassa voor groene energie zijn voorstelbaar.

Breedte van landschapselementen

De strook grond waarop de landschapselementen aangelegd worden, is breder dan de elementen zelf. In de berekening wordt namelijk ook uitgegaan van afrastering en spuitvrije zones waar nodig. Gemiddeld is de strook grond vijf meter breed.

Kosten

Om de kosten voor aanleg en beheer van de landsdekkende groen-blauwe dooradering te berekenen is uitgegaan van een verhouding van 70.000 kilometer heggen (met 1.400.000 overstaanders), 25.000 kilometer

houtwallen, 70.000 kilometer slootkanten, 7500 kilometer bloemrijke akkerranden en 20.000 kilometer elzenhagen en knotwilgen langs bestaande sloten. Daarnaast is rekening gehouden met 7500 kilometer natuurvriendelijke oevers, waarvan 5000 kilometer aanleg en deels beplante eenzijdige natuurvriendelijke oevers en 2500 kilometer aanleg en deels beplante tweezijdige natuurvriendelijke oevers. Er zijn natuurlijk allerhande andere verhoudingen en ook andere typen landschapselementen denkbaar. De kosten voor aanleg en onderhoud van de hier voorgestelde inrichting zijn € 500 miljoen per jaar. Daarbij zijn de aanlegkosten op jaarbasis doorgerekend op basis van een afschrijvingsmethodiek. In het bedrag zijn ook de kosten voor de grond en de afrastering opgenomen, zowel voor oude als nieuwe elementen. Over het dan ontstane bedrag is twintig procent berekend en als bonus aan het bedrag toegevoegd. Tot voor kort werkte de Europese Commissie ook met een dergelijke bonus. Voor aanleg en onderhoud van de 50.000 kilometer recreatieve routes is jaarlijks een bedrag van € 100 miljoen nodig. Daarbij inbegrepen zijn de kosten voor de grond. Ten behoeve van de berekening is uitgegaan van een onderverdeling van 20.000 kilometer fietspad, 20.000 kilometer wandelpad en 10.000 kilometer kanoroute.

De prijs per meter groene of blauwe kavelgrens komt gemiddeld op € 2,50 neer. Dit is inclusief eenmalige aanleg, de grondwaardederving en het jaarlijkse onderhoud. De prijs voor een meter voetpad/fietspad (eenmalige aanleg en onderhoud) bedraagt gemiddeld € 2,35.

50.000 kilometer om langs te fietsen of te kanoën, met op regelmatige afstand een plek voor een tent of slaapplek op een comfortabele vlinder in een boom.

6. Ongekende voordelen

■ Zoveel is er niet nodig om ons landschap tot een paradijs te maken. In vergelijking met de aanleg van wegen, dijken, spoorlijnen, kanalen, deltawerken en stedelijke agglomeraties is de ontwikkeling van een mooi landschap een peulenschilletje. De kosten zouden een fractie bedragen van vele andere investeringen. Denk aan grote publieke werken als Maasvlaktes, Betuwelijn en hoge snelheidslijn. Van het geld van één zo'n project zouden alle landbouwpercelen in heel Nederland omlijst kunnen worden met heggen, houtwallen en bloemrijke akkerranden, met bovendien een fijnmazig recreatieve dooradering. Natuurlijk moeten mensen werken, en hebben we havens en infrastructuur nodig. Maar harde werkers moeten ook ontspannen, en intens kunnen genieten in eigen land, dicht bij waar ze wonen.

Investeren in landschap verdient zichzelf dubbel en dwars terug. In 2007 is in opdracht van de minister van LNV een maatschappelijke-kosten-baten-analyse uitgevoerd, met de planbureaus als criticasters, die dit aantoont. Opbrengst: geluk en euro's. Het Deltaplan stond bij deze berekeningen centraal! Opmerkelijke conclusie: je stopt er één keer € 9 miljard in en er komt bijna € 18 miljard winst uit. Jaarlijks draaien we dan op de 'countryside-industrie' € 680 miljoen extra winst.

Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu becijferde overigens al in 2002 dat de toegevoegde waarde van de recreatiesector in de laatste mooie landschappen en natuurgebieden jaarlijks € 8 miljard bedraagt. Dit bedrag overstijgt vele malen de huidige investeringen in landschap en natuur, die nog nooit boven een miljard zijn uitgekomen. Die 8 miljard wordt omgezet door campings, hotels, restaurants, pensions, bungalowparken, fiets-, en kanoverhuur en dergelijke.

Met een mooi landschap, goed ontsloten en buiten alle bebouwde kommen in heel Nederland, zal de spoeling iets dunner worden, maar die 8 miljard uit de recreatiesector kan gemakkelijk uitgroeien tot enkele tientallen miljarden euro's. Nu al gaat het dus om een geringe staatsinvestering in een zeer winstgevende branche. De staat investeert ook in andere economische motoren van ons land en deze investeringen zijn niet altijd onomstreden. Zo is de peperdure Betuwelijn een staatsinvestering ten gunste van met name de Rotterdamse haven, waar jaarlijks € 6 miljard wordt omgezet. Ook de aanleg

De Betuwelijn; een muur die ons land in tweeën splitst. Niet rendabel, geen draagvlak, toch in vijf jaar gebouwd.

van de eerste en de tweede Maasvlakte zijn rijksinvesteringen voor de haven, naast vele andere infrastructurele aanpassingen die louter gemaakt zijn met het oog op deze haven. Dit alles nog los van de schade aan natuur, milieu en landschap die door de Rotterdamse haven wordt aangericht. Toch denkt bijna iedereen in Nederland dat de Rotterdamse haven misschien wel de belangrijkste motor van onze economie is. Dat is dus overdreven, het is bovendien een hele dure motor. Mogelijk vervult de haven een belangrijke rol die zoveel investeringen billijkt, maar dat zou dan zeker moeten gelden voor de natuur- en landschapssector, waarin gek genoeg nauwelijks wordt geïnvesteerd. De natuurrecreatiesector – met landschap als hoofdpijler – levert nu al meer op dan de Rotterdamse haven.

De relatief geringe investering in ons landschap zou de recreatie- en toeristensector weleens tot de grootste bedrijfstak van ons land kunnen maken.

Voortbordurend op onze handelsgeest versterkt investeren in landschap en erfgoed evident de kansen op toeristische inkomsten in ons land, met een gegarandeerde groeiemarkt.

Twee vormen van groene stroom: windmolens en hout uit houtwallen.

16

Recreatie en toerisme behoren tot de snelst groeiende sectoren in de wereldeconomie. Wereldwijd is toerisme de wapenhandel voorbij gestreefd. In het Verenigd Koninkrijk draait een kwart van de landseconomie op de 'countryside'. Mondiaal gezien hebben steeds meer mensen steeds meer geld te besteden, waardoor een steeds groter deel van de wereld binnen handbereik ligt. Chinezen en Indiërs, samen goed voor 2 miljard inwoners, gaan reizen.

Groene kamerschermen verdoezelen bedrijventerreinen en andere lelijkheid, maar maken bovenal het land groter. Overal andere doorkijkjes en na een bocht in de weg of het pad waan je je weer alleen.

Buitenlandse toeristen komen niet voor bedrijventerreinen op zichtlocaties, hoogbouw of de Rotterdamse haven. Hun vrije tijd is schaars. Daarom stellen zij steeds hogere eisen aan de omgeving waarin zij hun vrije tijd willen doorbrengen. Ze komen voor dat eigenaardige vrijgevochten volkje dat met molens zijn voeten droogmaalde en nota bene in staat was onder zeeniveau zich tot een wereldmacht te ontwikkelen met een financiële markt gebaseerd op tulpenbollen. Toeristen komen voor Amsterdam, klompen, schilders, het vingertje in de dijk. Ze komen niet voor alles wat Nederland deelt met de rest van de wereld, maar voor het unieke en specifieke van Nederland. In de toekomst heet het dan niet alleen dat de Hollanders hun eigen land gemaakt hebben, maar ook hun eigen wonderlijke landschap. Nederland kan de 700.000 buitenlandse bezoekers aan de bollenstreek ver overtreffen. Wanneer het verhaal van terpen, molens en polders, van dijken en rivieren en van verdedigingswerken en rijke historie op een aantrekkelijke wijze wordt getoond, kan Nederland uitgroeien tot een aantrekkelijk vakantieoord, voor onszelf en voor buitenlandse toeristen. Een mensenleven zal te kort zijn om alles zelf te ontdekken. Dat is pas een gevoel van rijkdom.

De investering van € 600 miljoen per jaar betekent, naast grote economische voordelen, ook een duurzame substantiële nieuwe bedrijfstak voor de agrarische beroepsbevolking. Landschap wordt een stevige en betrouwbare poot onder hun bedrijf. Een product waar altijd vraag naar zal zijn, met een prijs die verzekerd is. Maar het Deltaplan voor het landschap, wanneer uitgevoerd, is toch vooral een prachtig cadeau aan de Nederlanders van nu en later; een blijvend geschenk. Er zijn echter nog veel meer voordelen. We hebben ze voor u op een rijtje gezet op de pagina hiernaast.

Goed beschouwd zijn we dus een dief van onze eigen portemonnee. En ieder jaar dat we wachten met het Deltaplan voor het landschap onthouden wij onszelf en de buitenlandse bezoeker veel genot. Het sluit naadloos aan op alle beleidsstukken en kaders van Europa, Den Haag en de provincies, maar ook op gevoelens en behoeftes uit de samenleving. Toch zullen er wel nadelen aan zo'n plan kleven, anders zou het er al wel geweest zijn.

Voordelen

€ 600 miljoen per jaar betekent een investering in de economie, het welbevinden van alle Nederlanders, een mooi landschap en het erfgoed van vroeger en straks. Deze investering levert veel voordelen op:

- Voor de toeristenbranche, die wel eens de grootste industrietak van Nederland zou kunnen worden (nu al 8 miljard, tegenover de Rotterdamse haven 6 miljard. Deze haven kreeg laatst nog een spoorbaan 'cadeau').
- Voor noodlijdende boeren, die een extra, duurzame inkomstenbron erbij krijgen, in ruil daarvoor verrassen ze ons met een prachtig landschap.
- Voor wandelaars en fietsers, kanoërs en ruiters: Nederland wordt weer spannend, met leuke doorkijkjes en natuurbeleving.
- Tegen de lelijkheid: 'groene kamerschermen' ontnemen het zicht op de lelijkheid, waardoor Nederland ook minder vol oogt en waardoor het land, als een landschapslabyrint met zijn vele gezichten, een stuk groter aanvoelt.
- Voor eigenwaarde en trots: buitenlandse gasten kunnen weer zonder schroom worden rondgeleid.
- Voor welzijn: een mooi landschap vol natuur en schoonheid maakt mensen gezond (minder ziekteverzuim) en inspireert kunst en cultuur.
- Voor woongenot: onroerend goed stijgt aantoonbaar in waarde in een groene, gezonde en goed ontsloten omgeving, anders is de woonomgeving niet compleet. Misschien moet daarvan iets teruggedoneerd worden aan de boeren, die dit 'prijsstijgende decor' gemaakt hebben.
- Voor zeldzame dier- en plantensoorten: die worden weer algemeen voorkomend (waarmee verkrampde discussies over de laatste exemplaren van een soort versus projectontwikkeling tot het verleden behoren).
- Voor het contact tussen de stedelingen en de boeren, dat zo op een plezierige manier hersteld wordt.
- Voor het tegengaan van erosie: met behulp van lineaire opgaande begroeiing worden de verwoestende invloeden van wind en water tegengegaan en voorkomen.
- Voor het tegengaan van vervuilende stoffen in de lucht: landschapselementen kunnen de concentratie vervuilende stoffen, inclusief fijnstof, tot 30% doen afnemen.
- Voor het tegengaan van uitstraling van licht en geluid: landschapselementen absorberen en houden licht en geluid tegen uit glastuinbouw, steden, dorpen en bedrijventerreinen.
- Voor CO₂-reductie/-compensatie: bij realisatie van landsdekkende groen-blauwe dooradering ontstaat een sink van 18 miljoen ton CO₂ en door gebruik van het onderhoudsafval (snoeihout, maaisel et cetera) als input voor groene energie, levert dat voorts een jaarlijkse reductie op van verbruik van traditionele energiebronnen.
- Voor plaagbestrijding: in groen-blauw dooraderd agrarisch cultuurlandschap kunnen plagen en ziekten worden tegengegaan of worden voorkomen door de natuurlijke vijanden en concurrenten van plaagsoorten en ziekteverwekkers. Hierdoor kunnen boeren de bestrijdingsmiddelen vaker in de kast laten staan.
- Voor verbeterde waterkwaliteit; groen-blauwe dooradering zorgt voor reductie van nutriënten via opname door vegetaties, reductie van bestrijdingsmiddelen alsmede nutriënten door drift en meemesten.
- Voor de biologische bodemkwaliteit: onder landschapselementen kan het bodemleven zich relatief ongestoord ontwikkelen c.q. handhaven en zich van hieruit verspreiden, maar ook mineralen die dieper in de bodem zitten worden door plant en dier weer omhoog gehaald.
- Voor een impuls in de (landschaps)architectuur: in gebieden waar geen cultuurhistorie (meer) is, kunnen nieuwe landschappen worden ontworpen; in heel Nederland kunnen nieuwe, regionale landschapselementen worden bedacht; in het landschap kunnen markante uitkijktorens worden gebouwd die een overzicht geven van de omgeving en gelijktijdig informatie kunnen verstrekken over de vele voordelen van het agrarisch cultuurlandschap.
- Voor werkgelegenheid: niet alleen in boomkwekerijen wordt extra werkgelegenheid gecreëerd (voor het leveren en planten van struiken en bomen), maar bijvoorbeeld ook in de toeristische sector (nieuwe herbergen, bed-and-breakfasts, hotels, restaurants, et cetera), de landschapsarchitectuur en de archeologische sector.

*Romantiek terug in het landschap: reizen wordt weer leuk, vooral weg van de snelweg.
Zo kun je straks weer reizen van Den Helder tot Maastricht.*

18

7. Nadelen

■ Ruimte om zelf in te vullen, want de schrijvers van dit plan konden zelf geen nadelen bedenken. Maar dat is wel vaker zo met plannenmakers.

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

8. Obstakels wegnemen

20 ■ De vraag is natuurlijk gerechtvaardigd waarom Nederland niet mooi is. Waarom leren we ieder jaar van het Natuur- en Milieuplanbureau dat de kwaliteit van het landschap achteruitgaat en de verscheidenheid nivelleert? Hoe kan dat nu, ondanks alle beleidsnota's, houtskoolschetsen, landschapsbeleidsplannen en plattelandsvernieuwingsideeën. Of wat te denken van de talrijke subsidieregelingen voor landschapsonderhoud en de vele verenigingen en stichtingen met het landschap ergens in hun naam. De minister heeft zelfs een speciale adviesraad voor het landelijk gebied en een Rijksadviseur voor het landschap. Wat zijn dan toch de faalfactoren die kennelijk al sedert decennia een obstakel vormen om de neergaande lijn van onze landschapskwaliteit en -diversiteit naar boven om te buigen? Wie zich deze vraag stelt, kan het antwoord eenvoudig vinden bij de mensen die de sleutel in handen hebben van het landschap: de boeren. Immers, zonder boeren geen agrarisch cultuurlandschap.

FAALFACTOREN

Ontoereikende financiering

De huidige financiering voor beheer en onderhoud van het landschap is verre van marktconform. De beschikbare bedragen voor deze werkzaamheden zijn slechts een tegemoetkoming in de kosten, in plaats van concurrerend met gangbare landbouwactiviteiten. Eenieder die de proef op de som neemt en een loonwerker vraagt om landschapselementen te beheren ondervindt dat bestaande subsidieregelingen ontoereikend zijn, of leiden tot kwaliteitsverlies en juist verdere nivellering, en dat er geld moet worden bijgelegd. Zo worden boeren niet geprikkeld om in landschap te investeren. Daar komt nog bij dat deze financiering via subsidieregelingen beperkt is tot landschapselementen in afgebakende gebieden, terwijl deze elementen verspreid over het hele land aanwezig zijn. En bij een algeheel landschapsherstel liggen de elementen straks sowieso overal waar boeren zijn. Wij vragen de boer om een product dat landschap heet en voor zo'n product moet je een concurrerende prijs betalen, anders produceert de boer een gangbaar product, waarvan de prijs aantrekkelijker is.

Randenbeheer: voorheen het grootste succes uit Programma Beheer, vanwege de marktconforme betaling. Inmiddels bijgesteld en niet meer interessant voor agrariërs.

Financiering niet duurzaam

De beschikbare financiering is niet duurzaam. Vaak wordt gewerkt met een periode van zes jaar en hangt het van de politieke kleur van de bestuurders af - hier en in de rest van Europa - of er na afloop van die periode een vervolg komt. Bovendien geldt het principe van wie het eerst komt het eerst maalt, en zijn er veel te starre regels over wat waar wel of niet mag. Boeren die op basis van deze regelingen landschapselementen aanleggen, lopen het risico dat zij investeren in landschap of natuur die qua beheer en onderhoud blijvend van karakter is, terwijl de financiering kortstondig is. Je legt toch geen landschap aan voor een paar jaar? Te vaak en te lang hebben boeren de ervaring opgedaan van kortstondige aandacht voor het landschap, die vervolgens weer verdween. Het aantal regelingen dat er voor landschapsbeheer de laatste twintig jaar heeft bestaan, veranderde telkens weer van naam, voorwaarden en bureau, en was gedurende die hele

periode sowieso niet toereikend. Daar komt bij dat de papieren rompslomp uiterst bureaucratisch is en niet zelden zelfs als vernederend wordt ervaren door de boeren, wiens medewerking men juist tracht te bewerkstelligen.

Rigide bescherming van landschapselementen

Een derde obstakel vormt de huidige wet- en regelgeving (de Flora- en faunawet en de Vogel- en Habitatrichtlijn). De aanwezigheid van beschermde soorten in de door de boer aangelegde landschapselementen kan ertoe leiden dat deze elementen niet kunnen worden verplaatst of verwijderd (wat al dan niet door boze burens of nimby's wordt aangekaart bij autoriteiten). De veelgebezigde belofte om boeren over de streep te trekken dat 'nieuw groen' 'vrij groen' zou zijn, is niet waarachtig. Dit kan ertoe leiden dat de boer goedbedoelde nieuwe landschapselementen aanlegt en op het moment dat de financiering wordt stopgezet, omwille van beschermde dieren of planten er toch aan vast zit. Ook kan de huidige regelgeving tot problemen leiden doordat de impuls in het landschap leidt tot aanwezigheid van beschermde plant- en diersoorten die de agrarische bedrijfsvoering kunnen belemmeren. De boer kan daardoor worden beperkt in de bewerking van zijn percelen en in zijn flexibiliteit die noodzakelijk kan zijn voor zijn bedrijfsvoering. Bijvoorbeeld bij bedrijfsuitbreiding of een veranderd teeltplan, waarbij kavels worden samengevoegd of op een andere wijze worden gesplitst. De huidige wet- en regelgeving is erop gericht te behouden wat er is en houdt geen rekening met een grote positieve impuls in het landschap met gunstige gevolgen voor biodiversiteit.

Daarnaast hebben de meeste boeren grote aarzeling door ervaringen uit het verleden, waarbij 'goed gedrag' meestal werd 'bestraft', in plaats van 'beloond'. Dit inmiddels bijna collectieve geheugen van de boeren speelt op de achtergrond een heel belangrijke rol.

Resumerend zijn de faalfactoren als volgt:

- Financiering van landschapsonderhoud is niet marktconform en is beperkt tot bepaalde gebieden.
- Financiering van landschapsonderhoud is niet duurzaam.
- Natuurbeschermingswetgeving is te rigide, waardoor het bedreigend is voor agrarische bedrijfscontinuïteit. Dit heeft als onbedoeld effect, dat er juist niet aan landschapsherstel wordt gewerkt, terwijl de bedreigde soorten er mee geholpen zouden zijn.

21

OPLOSSINGEN

Voor elk van de faalfactoren is een oplossing mogelijk. Daarbij is het een kwestie van willen of niet willen. Niet een kwestie van kunnen of niet kunnen.

Marktconforme financiering

Als we het cultuurlandschap van Den Helder tot Maastricht weer de aantrekkelijkheid willen geven die het verdient, heeft dit alleen maar kans van slagen als de boeren mee willen doen. Het landschapsbeheer moet dus kunnen concurreren met wat zij nu met hun grond doen. Dit zal serieus moeten worden aangepakt,

Bij ploegen, spuiten of maaien sneuvelen nu ook soorten die vallen onder de Vogel- en Habitatrichtlijn, zoals weidevogels en korenwulven.

waarbij er geen sprake is van subsidiëring of inkomenssteun, maar van productbetaling. Om de boeren over de streep te trekken en omdat de overheid in het verleden niet de meest betrouwbare partner is gebleken, zal in de prijs een bonus moeten worden opgenomen. De Europese Commissie kende tot voor kort zo'n bonus regeling van 20%. Maar daar heb je het weer, zij vervangt die nu voor eenmalige transactiekosten, waarvan het weer ongewis is hoe groot die zijn en voor hoelang deze zullen gelden.

De kostenbetaling van aanleg en onderhoud van de perceelsranden en grondwaardedaling, 'verrijkt' met een bonus, zal de noodlijdende agrarische sector een betrouwbare inkomstenbron opleveren. De boer wordt zo in staat gesteld een product te leveren waarvoor een vaste prijs zal worden betaald en waaraan altijd behoefte zal zijn: landschap.

Aanleg en beheer van 200.000 kilometer perceelsranden (in de vorm van heggen, sloten, houtwallen, tuunwallen, bloemrijke akkerranden, rietkragen et cetera) inclusief recreatieve routes kost alles bij elkaar € 600 miljoen per jaar. Dit is minder dan een half procent van de rijksbegroting.

Duurzame financiering

Om de boeren nu en straks voor hun landschapswerk te kunnen blijven betalen en om af te rekenen met recessies en veranderlijke overheden, is duurzaamheid van de financiering van aanleg en onderhoud van de landschapselementen essentieel. Samenwerking tussen overheden en de private sector is een vereiste om een succes te maken van het Deltaplan voor het landschap. Nieuwe creatieve allianties zullen de huidige impasse moeten doorbreken. Een onafhankelijke commissie, die de regering en de Tweede Kamer over lening- en financieringsvormen adviseert, is daarom noodzakelijk. De

Tweede Kamer heeft hierover in november 2007 een motie aangenomen.

Er zijn verschillende mogelijkheden om de financiering duurzaam te garanderen. Het meest eenvoudig en veilig is een vermogensfonds te stichten, waarvan de rente voldoende is om de jaarlijkse kosten te dekken. Een fonds gevuld met € 12 miljard levert jaarlijks de € 600 miljoen aan rente die nodig is voor de uitvoering van het Deltaplan. Die investering levert ontegenzeggelijk veel op, in tegenstelling tot andere mega-investeringen, zoals de Betuwelijn. Dit fonds kan worden gevuld via diverse geldstromen. De Europese Commissie en de rijksoverheid kunnen hieraan niet deelnemen, anders wordt het wel erg ingewikkeld vanwege de Staatssteuntoets uit Europa en de Comptabiliteitswet van onze eigen overheid. Maar misschien kunnen overheden, (rijk, provincies en gemeentes), wel langdurige leningen verstrekken aan het vermogensfonds, of bijdragen in de eenmalige aanlegkosten, of zorgdragen voor de aanleg en beheer van recreatieve routes, trekveren, voetgangersbruggen, bezoekerscentra en landschapskunst.

Realistisch gezien zullen zowel de publieke als de private kant moeten bijdragen aan de totstandkoming en vulling van het vermogensfonds: publiek-private samenwerking is essentieel.

Publieke kant

Stel dat beide kanten een gelijke duit in het zakje doen, dan zouden rijk en provincie (en andere overheden) voor € 6 miljard aan de lat staan. Verspreid over de departementen van LNV, VROM, OC&W, V&W, Financiën en Economische Zaken is dit eenmalig € 500 miljoen per departement, en € 250 miljoen per provincie. En dan is het landschap voor altijd weer mooi. Departementen en provincies kunnen deze bedragen op hun

In het Zeeuwse Wemeldingen is de laatste twintig jaar een prachtig landschap ontstaan, omdat de vraag uit de markt het dicteert. Fruit is hier de economische drager.

begroting zetten, maar ook andere richtingen zijn denkbaar die (delen van) de bijdrage vanuit de overheid vormgeven. Bijvoorbeeld in de vorm van een langdurige lening. Het rijk zou kunnen bekijken hoe de gelden van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB) benut kunnen worden ten behoeve van (aankleding van) het landschap. De komende jaren gaat ruim € 800 miljoen per jaar naar het landelijke gebied vanuit Brussel, waarbij maatschappelijke randvoorwaarden gesteld kunnen worden. Andere oplossingsrichtingen zijn:

- Het instellen van een 1% regeling voor landschapsverfraaiing voor bijvoorbeeld alle bouwprojecten van overheden, analoog aan 1% kunstregeling en de regeling '1% landschap en ontwikkeling' in Frankrijk, waar 1% van budgetten voor de infrastructuurversterking ter beschikking wordt gesteld om de directe omgeving van een weg te verfraaien en een streek toeristisch en economisch aantrekkelijk te maken. In Nijmegen kende men begin 1900 ook een 1% regeling t.b.v. stadsverfraaiing, waardoor veel jaren-30 huizen glas-in-lood hebben.
- Provincies hebben nu fondsen om op lange termijn milieuschade te kunnen opruimen. Deze fondsen mogen bij wijze van uitzondering beleggen in aandelen en zijn gericht op de lange termijn. Provincies hebben anno 2007 bijna € 7 miljard aan eigen vermogen, waaronder reserves die zijn ontstaan door de verkoop van energiebedrijven. Door (een deel van) dit vermogen langdurig uit te lenen aan institutionele beleggers, kunnen - net als bij de fondsen t.b.v. milieuschade - de opbrengsten benut worden voor investeringen in het landschap.
- Met de Vereniging Nederlandse Gemeenten kunnen afspraken gemaakt worden om via een omslagsysteem OZB opbrengsten van woningen te benutten voor investeringen in de kwaliteit van ons landschap. De ontvangsten van het gemeentefonds bedragen met het huidige beleid € 14,7 miljard, waarbij in 2006 de OZB opbrengsten € 2,7 miljard bedroegen.

NB: Naast of in plaats van een fonds kan een landschapshewing (vergelijkbaar met een waterschapshewing) worden ingevoerd. Indien op deze wijze het volledige bedrag van € 600 miljoen zou worden opgebracht, zou dat een jaarlijkse heffing van € 48 per belastingbetaler betekenen.

Private kant

Stel dat bij een samsam-verdeling vanuit de private kant ook € 6 miljard in het vermogensfonds gestort gaat worden. Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden. Hieronder volgen een aantal voorbeelden:

- Met het Deltaplan voor het landschap worden 13 miljoen bomen en 243 miljoen struiken en heesters geplant. Deze bomen en struiken binden CO₂, leggen fijnstof vast en worden verwerkt tot groene stroom. Bovendien leveren ze een bijdrage aan de Nederlandse biodiversiteitsdoelstellingen en verplichtingen. Ten behoeve van het Deltaplan voor het landschap kunnen bijvoorbeeld landschapscertificaten worden uitgegeven aan een eredivisie van bedrijven die in het landschap hun CO₂ laten compenseren en willen bijdragen aan de maatschappelijke doelen die met het Deltaplan worden gerealiseerd. De overheid zal hiervoor de randvoorwaarden moeten scheppen door met wet- en/of regelgeving (gedeeltelijke) CO₂ compensatie in Nederland aantrekkelijk te maken of af te dwingen.
- Nederlandse pensioenfondsen behoren tot de beste beleggers van de wereld en beheerden in 2006 zo'n € 700 miljard aan beleggingen. Een Nationaal Fonds voor het Landschap zou door middel van het leningartikel ook direct bij pensioenfondsen kunnen lenen, waarbij rijk en/of provincie zich garant stelt voor rente en aflossing.

- 24
- Stel dat voor iedere nog te bebouwen hectare open ruimte een bedrag in het fonds gestort wordt, waarvan de rente genoeg is voor de aanleg en het eeuwigdurend beheer van een hectare landschapselementen voor landschapsverfraaiing. Dan gaat het om een storting in het fonds van € 7,4 miljard vanuit woningbouw en € 2,2 miljard voor bedrijventerreinen. Misschien is een dergelijke bijdrage niet reëel te veronderstellen, maar bouwers en ontwikkelaars in de KAN-regio kwamen bijvoorbeeld voor een regionaal groenfonds zelf met bedragen van € 2000/woning en € 10/m² bedrijventerrein. Landelijk betekent dit € 2,8 miljard uit woningbouw en € 1,5 miljard uit bedrijventerreinen. Het is niet gelukt omdat freeriders ontsnapten, waardoor de laatste kikker in de kruiwagen in zijn eentje het fonds moest vullen en wel 'moest' bouwen op de laatste mooie plekjes groen, maar daar wel € 40.000 per woning voor over had. Elk jaar dat we wachten en niet

in staat zijn om sluitende afspraken te maken met het collectief van bouwers, of handen en voeten geven aan fiscalisering van de verstedelijking, accijns op bebouwing van onbebouwde grond of een bestemmingsheffing, leggen we een oplossing voor de verrommeling naast ons neer. Er moet kundig aan gerekend worden en de voorkeur heeft een particulier fonds waar Brusselse regels geen grip op hebben.

Middels een aangenomen motie in november 2007 heeft de Tweede Kamer de regering verzocht om een onafhankelijke commissie in te stellen, welke de overheid en ook de rest van de samenleving van advies moet dienen over de meest kansrijke financieringsvormen, om het Deltaplan tot uitvoer te brengen.

Maar een Europa en nationale regering, die naar oplossingen in plaats van belemmeringen zoeken, vermogen veel. Indien de overheden wel participeren in een nationaal

Het Deltaplan voor het landschap brengt die instandhoudingplicht voor veel bedreigde plant- en diersoorten binnen handbereik.

landschapsfonds, moet voorkomen worden dat toekomstige bestuurders het fonds voor andere doelen gaan aanwenden of de eventuele landschapshoefting schrappen. Een (grond) wettelijke verankering van de financiering van het landschapsonderhoud is dan noodzakelijk. In deze wet zou opgenomen moeten worden dat de benodigde middelen voor aanleg en onderhoud van de landschapselementen gegarandeerd jaarlijks worden uitgekeerd. Maar wetten kunnen worden ingetrokken of gewijzigd. Daarom zouden situaties, waarbij de overheden in gebreke blijven bij de betaling aan boeren voor het landschapsonderhoud, reeds bij wet tot een minimum beperkt moeten worden. Bijvoorbeeld alleen in het geval van een wereldwijde economische crisis of in geval van oorlog. Zo maakt de wetgever duidelijk dat landschappelijke zorg boven de waan van alle dag staat, en alleen in uitzonderlijke gevallen en alleen voor een beperkte tijdsduur kan worden opgeschort.

Versoepeling van natuurbeschermingsregels bij 'goed gedrag'

De huidige wet- en regelgeving houdt alleen rekening met een voortdurende (dreigende) achteruitgang van beschermde plant- en diersoorten. Met een impuls in het agrarisch gebied, waardoor de bedreigde plant- en diersoorten fors in aantal zullen toenemen, is geen rekening gehouden. Om te voorkomen dat de wet- en regelgeving deze positieve impuls blokkeert, is een versoepeling noodzakelijk bij goed gedrag. Daarbij kan worden gewerkt met gebiedscontracten. Indien een regio zorgt voor herstel van het buitengebied met positieve effecten voor recreatie, cultuurhistorie en biodiversiteit, kan enige flexibiliteit worden doorgevoerd. Uiteraard dienen de uitvoering en het resultaat van het gebiedscontract te worden vastgelegd en gecontroleerd. En wordt flexibiliteit alleen toegestaan wanneer beschermde soorten in een landschapselement kunnen worden verstoord of verontrust als gevolg van agrarische

bedrijfsvoering. Als de aanleg van kavelgrensbeplantingen, akkerranden en slootkanten in de gangbare landbouw heel gewoon wordt, kan de verplaatsing of het tijdelijk slechten ervan daar ook toe gerekend worden. Maar zulke zaken moeten wel worden afgestemd met de nationale wetgever en de Europese Commissie. Volgens nationale en internationale regelgeving moet de duurzame instandhouding van planten en dieren worden gegarandeerd. Het Deltaplan voor het landschap brengt die instandhoudingsplicht voor veel bedreigde plant- en diersoorten binnen handbereik. Dit kan ook de Europese Commissie alleen maar beamen.

Resumerend zijn de oplossingen de volgende:

- Een marktconforme betaling voor landschapsaanleg en -onderhoud in het hele land, concurrerend met prijzen die in de gangbare landbouw worden verdiend.
- Een duurzame financiering, zonder onderbreking of

vermindering, door gebruikmaking van de rente uit een fonds, dat buiten de directe bemoeienis van de overheid wordt geplaatst. Of door jaarlijkse financiering door de overheid zelf, mits de duurzame plicht daartoe wettelijk is verankerd en gegarandeerd. Dit vereist afstemming met de Staatssteunregels en een wijziging van de Comptabiliteitswet.

- Een overeenstemming met Brussel bereiken over de interpretatie van internationale richtlijnen, in het geval Nederland over zijn hele grondgebied het landschap dusdanig herstelt dat vele Europees beschermde soorten in aantal zullen toenemen. De duurzame instandhouding is dientengevolge gegarandeerd. Vanzelfsprekend is dan een klein deel van de landschapselementen weg te nemen of te verplaatsen. Dit zal dan door Brussel worden gebillijkt omdat de financiering voor boeren in Nederland zo aantrekkelijk is dat nieuwe landschapselementen vanzelf weer ontstaan.

De boer produceert, naast voedsel, straks ook weer een aantrekkelijk landschap.

9. Tot slot

■ De mens kan maken en breken. Hij kan oorlog voeren en vrede sluiten, hij kan vernietigen en scheppen. Voor scheppen is het nooit te laat. En ook al zijn wij een deel van Europa en zullen grenzen straks alleen op papier bestaan, onze regio had ooit een van de mooiste en meest gevarieerde landschappen binnen de Europese cultuur. Niets staat ons in de weg om weer een van de mooiste regio's van Europa te worden. Zoals we trots zijn op onze cultuur van wereldberoemde schilders, architecten, wetenschappers, schaatsers en voetballers, zouden we ook weer trots kunnen worden op ons landschap. De inspiratiebron voor velen was en is het landschap, al dan niet geïdealiseerd.

Het wordt de hoogste tijd dat we het landschap die rol weer teruggeven, om ons en velen na ons opnieuw te inspireren en te verrassen, rust te geven en ongestoord te laten genieten. Nederland weer mooi. Waar wachten we nog op?

Het wachten is in ieder geval op de talrijke landschapsstichtingen, verenigingen, natuurorganisaties en agrarische natuurverenigingen om in gemeenschappelijkheid eindelijk de obstakels te slechten die al decennialang het landschapsherstel frustreren. Tezamen zijn ze zeker in staat het landschap op de politieke agenda te zetten. De Vereniging Nederlands Cultuurlandschap is reeds begonnen. Zij wil inspireren, stimuleren en samenwerken met iedereen die het cultuurlandschap een warm hart toedraagt.

27

34 organisaties op het gebied van natuur, landschap, landbouw, projectontwikkeling, recreatie en consultancy, hebben samen een landschapsmanifest opgesteld en ondertekend. De manifestpartners steunen het Deltaplan voor het Landschap en de daarin neergelegde ambities. De manifestpartners zijn:

- Staatsbosbeheer
- Stichting Natuur en Milieu
- Vereniging Natuurmonumenten
- De Landschappen
- IVN
- Geheritage NL - Platform Aardkundige Waarden
- 12 Provinciale Milieufederaties
- Stichting Biologica
- Vogelbescherming Nederland
- Milieudefensie
- Unie van Bosgroepen
- Stichting Veldwerk Nederland
- Vlinderstichting
- Waddenvereniging
- NEPROM
- KNHM
- AM Grond en Wonen
- CLM Onderzoek en advies BV
- Stichting Staring Advies
- Arcadis
- Stichting Wandelplatform-LAW
- Stichting Recreatie Kennis en Informatiecentrum
- Natuurlijk Platteland Nederland
- LTO Nederland
- Stichting Centrum voor Landbouw en Milieu
- Stichting Landschapsbeheer Nederland
- Stichting Beheer Natuur en Landelijk Gebied
- Federatie Particulier Grondbezit
- Federatie Welstand
- Vereniging Nederlands Cultuurlandschap
- Nederlandse Vereniging van Tuin- en Landschapsarchitectuur
- Platform Landschap en Cultuurhistorie
- KNJV
- Stichting tot behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen

De Vereniging Nederlands Cultuurlandschap heeft een informatiecentrum ingericht, met als thema het Nederlands cultuurlandschap en het Deltaplan voor het landschap. Onderdeel van het centrum is een uniek 'Madurodam' van het Nederlandse cultuurlandschap, evenals een openlucht tentoonstelling met als thema de geschiedenis van de traditionele kavelgrensafbakening. Bovendien verscheen op 21 maart 2005 de eerste druk het boek *Nederland weer mooi*, gevolgd door een tweede druk in de zomer van 2006. Dit unieke en rijk geïllustreerde boek, dat in samenwerking met de ANWB tot stand kwam, laat niet alleen de schoonheid van het cultuurlandschap herleven, maar breekt tevens een lans voor grootschalig landschapsherstel. In het boek wordt ook aandacht geschonken aan de ons omringende landen om de lezer een voorproefje te geven hoe het ook in ons land weer kan worden. Elf bijgesloten wandel- en fietskaarten nodigen de lezer uit om typisch Nederlandse cultuurlandschappen te bezoeken.

Steun de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap!

U kunt Vereniging Nederlands Cultuurlandschap steunen door lid te worden.

Ga hiervoor naar www.nederlandscultuurlandschap.nl.

Als lid ontvangt u het kwartaalblad 'Landschappelijk' en een gratis toegangsbewijs voor het Informatiecentrum Nederlands Cultuurlandschap.

*Bij een betaling van € 25,- of meer ontvangt u bovendien het prachtige boek **Nederland weer mooi** (gebonden, 300 pagina's, full colour).*

Door lid te worden helpt u mee een wensdroom van velen in vervulling te doen gaan: ons landschap terug als waardevol decor bij ons dagelijks wonen, werken en recreëren!

Comité van aanbeveling

Prof. ir. Wim Dik, hoogleraar 'Management van ICT-georiënteerde organisaties' bij de TU Delft en voormalig voorzitter van de Raad van Bestuur van Koninklijke KPN N.V. • Wouter van Dieren, lid van de Club van Rome en directeur Instituut voor Milieu- en Systeemanalyse Amsterdam • prof. dr. Maarten van Rossem, historicus aan de Universiteit van Utrecht • Hans Dorrestijn, schrijver en cabaretier • John Jansen van Galen, journalist en wandelchroniqueur • dr. Hans Renes, historisch-geograaf / landschapsdeskundige Universiteit Utrecht en Vrije Universiteit van Amsterdam • prof. dr. Paul Opdam, hoogleraar Landschapsecologie aan de Universiteit van Wageningen en senior onderzoeker bij Alterra • prof. drs. Fons Asselbergs, rijksadviseur voor cultureel erfgoed / hoogleraar Monumentaal Bouwkundig Erfgoed aan de Radboud Universiteit Nijmegen.